

Několik poznámek k problematice převoditelnosti práva na náhradu nemajetkové újmy vzniklé v důsledku zásahu do přirozených práv člověka a jeho přechodu na dědice

Some remarks on the problem of the transferability and inheritability of the claims for non-pecuniary losses

*Doc. JUDr. Tomáš Doležal, Ph.D. LL.M., Kabinet zdravotnického práva a bioetiky, ÚSP AV ČR,
v.v.í.*

Abstract: This article deals with some problems of the transferability and inheritability of the claims for non-pecuniary losses under current civil law régime. In this paper author analyzes issues of transferability of the claims for pain and suffering with the respect to the purpose of awards paid for pain and suffering. Finally this article brings some critical remarks on the current legal practice and the text of the new Civil Code concerning the transmissibility of the of the claims for pain and suffering.

Key words: non-pecuniary losses - pain and suffering - transferability of the claims

Abstrakt: Tento článek se věnuje problematice převoditelnosti práva na náhradu nemajetkové újmy vzniklé v důsledku zásahu do přirozených práv člověka a jeho přechodu na dědice. Několik úvah je věnováno problematice povahy náhradu nemajetkové újmy v těchto případech. Dále je rozebrána problematika převoditelnosti tohoto práva a jeho přechodu na dědice v rámci starého občanského zákoníku z roku 1964 a stávajícího OZ. Na závěr je vysloveno kritické zhodnocení stávající úpravy.

Klíčová slova: zásah do přirozených práv člověka - převoditelnosti práva – přechod práva na dědice – občanský zákoník

ÚVOD

Jak uvedl Strasser¹, každé právní odvětví má svoji *quaestio famosa* a v oblasti náhrady škody je jí právě odškodnění nemateriálních újem. Teoretickým aspektům odškodňování nemateriálních újem vzniklých v důsledku zásahu do přirozených práv člověka jsem se na stránkách tohoto časopisu již věnoval², a proto bych dnes chtěl svoji pozornost zaměřit na jednu dílčí otázku, která byla v souvislosti odškodňováním těchto újem často diskutována³ - a to problematiku transmisibility těchto práv. Historicky byla diskuse o převoditelnosti práva na náhradu nemajetkové újmy vzniklé v důsledku zásahu do přirozených práv člověka a jeho přechodu na dědice spojována zejména s povahou a funkcí náhrady této újmy⁴. Čím více sankční (poenální) charakter měla náhrada této újmy, tím obtížnější bylo hovořit o převoditelnosti nebo aktivní či pasivní děditelnosti⁵ práva na náhradu. Naopak byla-li náhrada újmy chápána ve smyslu kompenzačním, byla možnost převodu práva na náhradu nebo jeho přechodu na dědice akceptována⁶. Proto ještě pro Zeilera nebylo o možnosti přechodu práva na dědice poškozeného pochyb⁷. Na konci 19. století se však zřejmě pod vlivem Ungerových⁸ začalo o tomto přechodu na dědice pochybovat s odkazem na výsostný osobní charakter tohoto nároku. I přes určitý vývoj a časový odstup, se argumentace „výsostným osobním charakterem“ objevuje i v současných debatách o povaze a transmisibilitě tohoto nároku.

¹ Strasser, R., *Der immaterielle Schaden im österreichischen Recht*, Manz, 1964, str. 9

² Viz Doležal, T., *Jak odškodňovat nemateriální újmy na zdraví? Principy a východiska. Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. Roč. 5, č. 2 (2015), s. 38-51. ISSN 1804-8137

³ Např. Rohmann, G., *Die Vererblichkeit des Schmerzensgeldanspruches. Eine rechtsvergleichende Untersuchung.*, Frankfurt, ALFRED METZNER VERLAG, 1968

⁴ Blíže k tomu Walter, U., *Geschichte des Anspruchs auf Schmerzensgeld*, Ferdinand Schöningh, Wien, München, 2004 nebo Zimmermann, R., *The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition.*, Juta, Cape Town, 1992

⁵ Tj. přechodu na dědice poškozeného nebo škůdce

⁶ Zajímavá je v tomto směru názorová různice mezi Pfaffem a Ungerem. Pfaff vycházel z toho, že náhrada nemajetkové újmy újem na zdraví (Schmerzensgeld) má ryze kompenzační charakter a řadí je mezi prostředky „Tilgung der Beleidigung“ podle § 1323 ABGB : „*Die Genugtuung des ABGB wolle keine Wunde schlagen, sondern sie heilen, weshalb sie eine Entschädigung und keine Strafe sei; die Strafe verfolge Irreperable im Unrecht.*“ (Pfaff, 1880, *Zur Lehre vom Schadenersatz, in Drei Gutachten*, str. 15). Naproti tomu Unger přisuzoval náhradě této újmy sankční charakter – jednalo se o tzv. *Privatstrafe* - viz Unger, *System des österreichischen allgemeinen Privatrecht*, Bd. I, 1876, str. 507

⁷ „*Dass auch das Recht des Beschädigten auf seine Erbe übergehe, kann keinem Zweifel unterliegen.*“, Zeiler, *Commentar über das allgemeine Bürgerliche Gesetzbuch für die gesamten Erbländer der österreichischen Monarchie*, Bd. III, str. 777

⁸ „*So wenig es eine Succession in die Schmerzen gibt, so wenig gibt es eine Succession in den Anspruch auf die Linderung der Schmerzen dienende Summe.*“, citováno podle Walter, U., *Geschichte des Anspruchs auf Schmerzensgeld*, str. 204

1. TERMINOLOGICKÁ POZNÁMKA K JEDNOTLIVÝM TYPŮM NEMAJETKOVÝCH ÚJEM PŘI ZÁSADÁCH DO PŘIROZENÝCH PRÁV ČLOVĚKA

I když nový OZ sjednocuje dosavadní roztříštěnost uplatňování práv na náhradu nemajetkové újmy v případě zásahu do přirozených práv člověka v rámci ustanovení § 2956⁹, nabízí se přesto imanentně rozlišování mezi jednotlivými typy nemateriálních újem podle jejich objektivizovatelnosti. Někteří autoři¹⁰ tak hovoří o „čisté nemajetkové újmě“ na straně jedné a vedle toho o nemateriální újmě, která vzniká v důsledku zásahu do vnější, zachytitelné sféry osobnosti člověka¹¹. Zatímco první typ újem se projevuje pouze ve vnitřní sféře poškozeného, jeho vnímání je subjektivní a z hlediska práva je velmi obtížně kvantifikovatelné (projevuje se jako citové útrapy), druhý typ již umožňuje jistou možnost objektivizace a kvantifikace¹². Z hlediska statků, vůči nimž zásahy míří, je pak zřejmé, že se problémy objektivizace a kvantifikace projevují zejména u zásahů do jiných přirozených práv člověka (čest, soukromí, důstojnost) než je zdraví; proto také újma na zdraví v rámci ostatních nemajetkových újem vždy zaujímala zvláštní místo¹³.

V poslední době přiznávají právní řády stále častěji důležité místo i náhradám nemajetkových újem v případech zásahů do jiných přirozených práv člověka než je zdraví, a to i přes nástrahy, které jsou s tím spjaty (subjektivnost, obtížná prokazatelnost a arbitrárnost hodnocení¹⁴).

2. TRANSMISIBILITA PRÁVA NA NÁHRADU NEMAJETKOVÉ ÚJMY VZNIKLÉ V DŮSLEDKU ZÁSAHU DO PŘIROZENÝCH PRÁV ČLOVĚKA

Jak již bylo řečeno shora, při problematice posuzování převodu a přechodu práv na náhradu nemajetkové újmy vzniklé v důsledku zásahu do přirozených práv člověka existovaly vždy názorové

⁹ Podle původního OZ (z.č. 40/1964 Sb. občanský zákoník) byly nároky na náhradu nemajetkové újmy v případě zásahů do osobnostních práv uplatňovány podle ustanovení § 13 OZ 1964, zatímco nároky na náhradu nemajetkové újmy v případě zásahů do zdraví byly uplatňovány podle § 444 odst. 1 OZ 1964 jako škoda na zdraví. Režim uplatňování nároků byl odlišný.

¹⁰ Např. F. Bydliński nebo H. Stoll

¹¹ Obdobné rozlišení na „*Verletzungen der Körperlichen Integrität*“ a „*nicht-körperliche Beeinträchtigungen der Person*“ uvádí také Brüggemeier, viz BRÜGGEMEIER, G., *Haftungsrecht, Struktur, Prinzipien, Schutzbereich. Ein Beitrag zur Europäisierung des Privatrechts*, Springer-Verlag Berlin Heidelberg, 2006, str. 572; toto dělení akceptuje i německý BGH - viz např. BGH, Urteil vom 29. April 2014 - VI ZR 246/12

¹² V obou případech je ale rozsah újmy závislý na individuálních okolnostech; na jejich existenci a rozsah lze však usuzovat jen na základě objektivních momentů - proto je takováto úvaha u prvního typu újem extrémně obtížná. Velmi obdobně se v Restatements of the Law Third, Torts, Liability for physical and emotional harm říká: „*Usually the existence of bodily harm can be verified objectively while the existence and severity of emotional harm is ordinaly dependent on self-reporting.*“, Restatements of the Law Third, Torts, Liability for physical and emotional harm, 2. Svazek, str. 135

¹³ Viz Doležal, T., Jak odškodňovat nemateriální újmy na zdraví? Principy a východiska. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. Roč. 5, č. 2 (2015), s. 38-51.

¹⁴ Náhrady jsou nearbitrární pouze vy smyslu korektivní spravedlnosti, tj. pokud jsou v obdobných případech přiznávány obdobné náhrady. Ale i to je ve vztahu k povaze zásahu a jeho vnímání složité.

neshody. V rámci některých právních řádů byly převoditelnost a případný přechod nároku výslovně upraveny¹⁵. Zatímco přechod na škůdce dědice, tj. přechod povinnosti k náhradě újmy na straně pasivně legitimovaného subjektu byl v moderních civilních kodexech již bezvýjimečně akceptován¹⁶, o převoditelnosti a přechodu nároku na dědice poškozeného nepanovala a dosud nepanuje jednota¹⁷. Než se ale podíváme na současný stav podle OZ, je nutno udělat krátkou odbočku, která poukáže na chápání převodu a přechodu těchto práv za účinnosti zákona č. 40/1964 Sb. občanský zákoník (dále jen „OZ 1964“).

a. Převoditelnost práva na náhradu nemajetkové újmy vzniklé v důsledku zásahu do přirozených práv člověka podle OZ 1964 a jeho přechod na dědice poškozeného

Jak již bylo řečeno shora, byly podle OZ 1964 nároky na náhradu nemajetkové újmy v případě zásahů do osobnostních práv (mimo sféru zdraví) a nároky na náhradu nemajetkové újmy v případě zásahů do zdraví (škoda na zdraví) posuzovány v rámci odlišných režimů. V obou případech se ale u náhrad nemajetkových újem vycházelo z toho, že mají tzv. kompenzační funkci¹⁸ s tím, že byla ve větší či menší míře zohledňována satisfakční funkce. Standardně bylo rovněž zdůrazňováno, že se svou povahou jedná o práva, která jsou významně spjata s postiženým¹⁹. S ohledem na obdobnou povahu těchto nároků, pak také bylo dovozováno, že úprava jejich převoditelnosti a přechodu na dědice musí být stejná²⁰.

OZ 1964 vycházel z toho, že smrtí poškozeného zanikne i právo na bolestné a na náhradu za ztížení společenského uplatnění. Tato zásada byla výslovně vyjádřena v obecných ustanoveních o zániku

¹⁵ ABGB, BGB, OZO, OZ 1964, apod.

Tak např. BGB až do roku 1990 obsahoval ustanovení § 847 odst. 2, které převod a přechod výslovně zakazovalo: „Der Anspruch ist nicht übertragbar und geht nicht auf die Erben über, es sei denn, daß er durch Vertrag anerkannt oder daß er rechtshängig geworden ist.“

¹⁶ Např. §1337 ABGB: „Die Verbindlichkeit zum Ersatze des Schadens und des entgangenen Gewinnes, oder zur Entrichtung des bedungenen Vergütungsbetrages haftet auf dem Vermögen, und geht auf die Erben über.“

¹⁷ Tak např. BGB až do roku 1990 obsahoval ustanovení § 847 odst. 2, které převod a přechod výslovně zakazovalo: „Der Anspruch ist nicht übertragbar und geht nicht auf die Erben über, es sei denn, daß er durch Vertrag anerkannt oder daß er rechtshängig geworden ist.“

¹⁸ Např. Lazar, J., Švestka, J., et al. Občanské právo hmotné II. Praha : Panorama, 1987,, str. 214

¹⁹ Např. Švestka tvrdil: „Soudní praxe i část právní teorie se zatím shodují v tom, že toto právo na peněžitou satisfakci postižené fyzické osoby – i když se svou majetkovou reflexí a svou funkcí přibližuje reparační funkci majetkového práva – je nicméně svou povahou natolik spjata s postiženou fyzickou osobou, že smrtí této postižené fyzické osoby zaniká.“, Švestka, in Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kolektiv Občanský zákoník I, II, 2. vydání, Praha 2009, str. 202

²⁰ „... Z toho vyplývá, že i zkoumané právo na peněžitě zadostiučinění je třeba pro jeho povahu podřítit de lege lata stejnému právnímu režimu, jakému jinak podléhají všechna práva omezená na osobu věřitele, tj. práva osobní povahy (§ 579 odst. 2). Tento režim platí i u těch práv, která jsou za účelem zamezení případným pochybnostem v tomto ohledu dnes výslovně upravena, tj. právo na peněžitě vyvážení a zmírnění vytrpěných bolestí a právo na odškodnění ztíženého společenského uplatnění – § 579 odst. 2; svou povahou sem patří i jednorázové odškodnění podle § 444 odst. 3.“, Švestka, in Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kolektiv Občanský zákoník I, II, 2. vydání, Praha 2009, str. 202

závazků, v ustanovení § 579 odst. 2²¹ a judikaturou i doktrínou bylo obecně akceptováno, že nárok na náhradu škody na zdraví je vázán na osobu poškozeného v důsledku jeho zvláštní povahy. S ohledem na explicitní textaci ustanovení § 579 odst. 2 OZ 1964²² nemohlo být pochybností o zániku práva na bolestné a ZSÚ v případě smrti poškozeného. Proto také nebylo pochyb, že právo na bolestné a na náhradu za ztížení společenského uplatnění nepřechází na osobu dědice a je nerozhodné, zda právo na bolestné a na náhradu za ztížení společenského uplatnění bylo přiznáno pravomocným rozhodnutím či nikoli²³. S ohledem na ustanovení § 579 odst. 2 OZ 1964 bylo také nesporné, že právo na bolestné a na náhradu za ztížení společenského uplatnění nemůže být za života postiženého člověka ani předmětem postupní smlouvy. Ustanovení §525 odst. 1 OZ 1964 totiž výslovně zapovídalo postoupení pohledávky, která zaniká nejpozději smrtí věřitele. Judikatura i doktrína současně vycházely z toho, že daný stav je podmíněn vázaností nároku na osobu poškozeného²⁴ a proto byla shodná konstrukce uplatňována i v případě zásahů do osobnostních práv mimo sféru zdraví, kdy náhrada nemajetkové újmy byla vyžadována v rámci ustanovení § 13 OZ 1964. Oprávněnost této konstrukce byla problematizována pouze výjimečně²⁵.

²¹ „smrtí věřitele právo zanikne, bylo-li plnění omezeno jen na jeho osobu; zanikne i právo na bolestné a na náhradu za ztížení společenského uplatnění.“ - Z dnešního pohledu je nutno upozornit na zvláštní konstrukci ustanovení § 579 odst. 2 OZ 1964, která ve větě před středníkem upravuje zánik práv, u nichž je plnění vázáno výlučně na osobu věřitele a ve větě za středníkem je zvláště upraven zánik práva na bolestné a na náhradu za ztížení společenského uplatnění. Tato konstrukce zániku práva na bolestné a na náhradu za ztížení společenského uplatnění v OZ 1964 byla zvolena zřejmě jako reakce na předchozí úpravu OZ 1950, který v ustanovení §335 stanovil, že závazek k náhradě bolestného a k náhradě za zohydění nezaniká smrtí oprávněného, byl-li nárok již oprávněným uplatněn. OZ 1950 totiž vycházel z prvorepublikové a rakouské tradice, kdy nárok k náhradě přecházel na dědice, ale pouze v případě, že byl řádně uplatněn: „Bolestné jest děditelné a převoditelné, jakmile ještě za živobytí poškozeného bylo smlouvou (narovnáním) nebo soudně uplatňováno“, Rouček, díl III., str. 10 nebo rakouský OGH v rozhodnutí z roku 1913 ZB 16.7. 1913 GIUNF 6530

²² Podle § 579 odst. 2 OZ 1964 : „Smrtí věřitele právo zanikne, bylo-li plnění omezeno jen na jeho osobu; zanikne i právo na bolestné a na náhradu za ztížení společenského uplatnění.“

²³ R 20/1966 nebo R 31/1973

²⁴ Jedná se o nárok s „výsostně osobním charakterem“

²⁵ A to pouze v rovině doktrinní, když Švestka v komentáři k § 13 OZ 1964 uvádí : „ Uvažováno de lege ferenda je tento stav neodůvodněnou premií pro toho, kdo do osobnostních práv zemřelé fyzické osoby neoprávněně zasáhl, a tím výhodou pro původce neoprávněného zásahu na úkor cizí fyzické osoby, které byla způsobena újma. Připravovaná úprava nového občanského zákoníku by proto měla i právo na náhradu nemajetkové újmy v penězích po zemřelé osobě přiznat osobám podle § 15, resp. jejich rozšířenému výčtu (srov. výklady u § 15). Část teorie ostatně již dnes uvažuje, že tomuto závěru platné znění § 15 svým obsahem nebrání; rovněž např. návrh novely rakouského deliktního práva u nároků na náhradu ideální škody výslovně stanoví, že je lze postoupit a dědit.“, Švestka, J., in Švestka, J., Spáčil, J., Škárková, M., Hulmák, M. a kolektiv Občanský zákoník I, II, 2. vydání, Praha 2009, str. 202

b. Povaha nároku na náhradu nemajetkové újmy vzniklé v důsledku zásahu do přirozených práv člověka

i. Povaha nároku v případě bolestného a ZSÚ

Ustanovení § 579 odst. 2 OZ 1964 ve větě za středníkem explicitně upravovalo zánik práva na bolestné a na náhradu za ztížení společenského uplatnění; o vlastní povaze nároku ale nic nestanovilo²⁶. Vzhledem k tomu, že kvalifikace povahy tohoto nároku má i v za současného právního stavu významné dopady do sféry jeho převoditelnosti, je nezbytné povahu nároku blíže analyzovat. Československá i česká doktrína téměř shodně tvrdí, že nárok na náhradu přísluší pouze příslušné osobě, poškozenému a je spjat výlučně s touto osobou²⁷, aniž by toto tvrzení bylo podrobněji odůvodněno. Samozřejmě lze argumentovat zejména skutečností, že zdraví a zásah do něj je vždy spjato s konkrétní poškozenou osobou, neboť zásah se projeví vždy přímo ve sféře života tohoto poškozeného²⁸. Na druhou stranu je ale zejména v případě náhrady bolestného a ZSÚ možno argumentovat tím, že poskytnutá peněžitá náhrada reálně odpovídající vzniklé újmě je pojmově vyloučena a odškodnění spočívá spíše možnosti pořízení si takového komfortu a výhod, které se jeví jako vyrovnání způsobené újmy, čímž je výsostná spjatost s osobou poškozeného relativizována²⁹. Právě s ohledem na případný kompenzační charakter náhrady je možno zpochybňovat vázanost nároku na osobu poškozeného³⁰. Ostatně hledali-li bychom inspiraci v zahraničí, jsou v současné době v Rakousku³¹ a Německu³² tyto nároky plně převoditelné a na dědice přecházejí bez nutnosti předchozího uplatnění nároku poškozeným³³. S ohledem na kvalifikaci charakteru těchto nároků je

²⁶ Ačkoliv judikatura i doktrína vycházely z toho, že vzhledem ke kontextu ustanovení, je i v případě bolestného a ZSÚ plnění omezeno na osobu věřitele, tj. poškozeného

²⁷ Viz Kindl, Škárová, Bezouška, nebo Dvořák, který v publikaci *Občanské právo hmotné*, Lazar, Švestka říká, že uvedením práva na bolestné a ZSÚ v § 579 odst. 2 sám občanský zákoník charakterizuje tato práva jako omezená jen na osobu věřitele., Lazar, J., Švestka, J., et al. *Občanské právo hmotné II*. Praha : Panorama, 1987, str. 56

²⁸ Zcela shodnou argumentaci lze použít i v případě zásahů do jiných osobnostních práv

²⁹ Může se např. stát, že daná osoba je dostatečně bohatá nebo spokojená a částku ve výši náhrady bolestného nebo ZSÚ chce věnovat na charitativní účely, dětem, apod. nebo by ráda prodala pohledávku za určitou cenu, kterou dostane ihned, nikoliv až po několikaletém soudním řízení.

³⁰ Rakouský OGH v rozhodnutí 6 Ob 2068/96 dokonce konstatoval, že pochybuje o ryze osobním charakteru tohoto nároku

³¹ Po rozhodnutí OGH 6 Ob 2068/96, kde se OGH vypořádal s problematikou nutnosti uplatnění nároku poškozeným a překonal doposud zastávanou tezi, že požádání ve smyslu § 1325 ABGB požádání má být považováno za konstitutivní náležitost nároku na náhradu bolestného. Danzl ale tvrdí, že rozhodnutí OGH není úplně bez problémů – zatímco předchozí úprava vedla k závodům se smrtí (*Wettlauf mit dem Tod*), dnešní úprava je příliš otevřená pozůstalým („*lachende statt trauernde Erben*“), Danzl, in Danzl, Gutiérrez-Loboz, Müller, *Das Schmerzengeld in medizinischer und juristischer Sicht*, 9. Vydání, Manz, Wien, 2008, str. 225

³² V Německu je tomu tak po novele BGB z roku 1990, kdy byla vypuštěna druhá věta ustanovení § 847 odst. 1, která (obdobně jako stávající OZ v § 1475) vyžadovala, aby pro převod práva a jeho přechod na dědice bylo právo na náhradu bolestného jako dluh uznáno nebo uplatněno u orgánu veřejné moci poškozeným.

³³ Současně je zajímavé, že v Německu se jedná pouze o nároky na náhradu bolestného při ublížení na zdraví a těle, zatímco v případě zásahu do jiných osobnostních práv nárok na dědice nepřechází v důsledku převažujícího zadostiučňujícího charakteru náhrady a výsostného sepjetí s poškozeným, BGH, Urteil vom 29. April 2014 - VI ZR 246/12

nutno poznamenat, že ani nový OZ situaci nevyjasňuje, ba naopak. Změna provedená v ustanovení § 1475 odst. 2 OZ, kdy je nově přechod práva na náhradu újmy na zdraví na dědice vázán na předchozí uplatnění³⁴ nedává smysl a opakuje chybné postupy, jak tomu v minulosti bylo v Rakousku nebo Německu a z hlediska teoretického zcela zatemňuje vlastní charakter práva na náhradu bolestného a ZSÚ. Pokud chtěl zákonodárce v důsledku zvláštní, osobní povahy tohoto práva přechod na dědice vyloučit, pak to měl výslovně učinit, jako tomu bylo v OZ 1964. Pokud ovšem nepovažoval právo na náhradu újmy na zdraví za právo vázané na osobu poškozeného, pak není důvodu jeho přechod na dědice jakkoliv podmiňovat. Pouze takto kategorickým rozlišením nazírání na povahu nároku je možno se vyhnout obtížně přijatelnému (a velmi nahodilému) rozlišování práva na náhradu újmy na zdraví, které na dědice přechází a které nikoliv, pouze v závislosti na uplatnění tohoto práva poškozeným. Takto pojatá úprava by totiž znamenala nešťastné opakování německého modelu, který byl dlouhodobě kritizován a v roce novelou BGB 1990 opuštěn³⁵.

ii. Povaha nároku v případě zásahů do jiných osobnostních práv

V případě těchto nároků není nutno kvalifikaci jejich povahy vázat na výslovné znění ustanovení § 579 odst. 2, věta za středníkem OZ 1964. Doktrína i judikatura by tedy měly mít více času a důvodů k přemýšlení o povaze nároku a případnému zdůvodnění svých závěrů. Příliš materiálů ale nenalezneme a judikatura i doktrína shodně tvrdí, že nárok na náhradu je spjat výlučně osobou poškozeného³⁶. Samozřejmě lze argumentovat, že v těchto případech jsou zásahy vždy spjaty s konkrétní poškozenou osobou a zásah se projeví zejména ve sféře života poškozeného a jeho vnímání je spjato výlučně s osobou poškozeného. Povaha náhrady má také výrazně satisfakční charakter a její povaha a případná výše je výrazně ovlivňována osobní složkou poškozeného³⁷. V případě těchto nároků tedy lze tedy o výsostně osobním charakteru hovořit a opětovně lze tento závěr podpořit i zahraničními modely - např. v Německu dovodil Nejvyšší spolkový soud (BGH), že převoditelné a na dědice přecházející jsou pouze nároky na náhradu bolestného při ublížení na zdraví a těle, zatímco v případě zásahu do jiných osobnostních práv nárok na dědice nepřechází v důsledku převažujícího zadostiučňujícího charakteru náhrady a výsostného sepetí s poškozeným³⁸.

³⁴ Podle ustanovení § 175 odst. 2 „tvoří pozůstalost celé jmění zůstavitele, kromě práv a povinností vázaných výlučně na jeho osobu, ledaže byly jako dluh uznány nebo uplatněny u orgánu veřejné moci.“

³⁵ Důvodem byly zejména tzv. závody se smrtí, kdy rodinní příslušníci nutili poškozené těsně před smrtí podávat žaloby, místo aby společně a důstojně prožívaly poslední okamžiky života poškozeného. Zásadní problém se také projevoval u osob, které byly tak těžce postiženy, že zůstaly před smrtí v kómatu.

³⁶ Viz např. Švestka: „*Tímto způsobem se de lege lata honoruje právně politické stanovisko, podle kterého není-li peněžitá zadostiučinění poskytnuto fyzické osobě ještě za jejího života s cílem přiměřeně vyvážit a zmírnit nemajetkovou újmu vzniklou na její osobnosti, nemůže po smrti této postižené fyzické osoby již plnit svůj účel a poslání.*“, Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kolektiv Občanský zákoník I, II, 2. vydání, Praha 2009, str. 202

³⁷ Tento rozdíl byl ve vztahu k náhradě bolestného a ZSÚ obzvláště markantní v případě rozdílnosti východisek původní vyhlášky o odškodňování a přiznávání přiměřeného zadostiučinění podle § 13 OZ 1964.

³⁸ BGH, Urteil vom 29. April 2014 - VI ZR 246/12: „Entscheidend gegen die Vererblichkeit des Geldentschädigungsanspruchs spricht seine Funktion. Bei der Zuerkennung einer Geldentschädigung im Falle einer schweren Persönlichkeitsrechtsverletzung steht regelmäßig der Genugtuungsgedanke im Vordergrund Erfolgt die Verletzung des Persönlichkeitsrechts zwar noch zu Lebzeiten des Verletzten, stirbt dieser aber, bevor

c. Problematické aspekty stávající úpravy

i. Geneze stávající úpravy

Ačkoliv může být s ohledem na znění § 1475 OZ argumentováno, že se OZ pouze vrací k úpravě o.z.o., nelze opomenout, že konstrukce vzniku nároku v o.z.o. (a ABGB) byla odlišná od OZ 1950, OZ 1964 i dnešního OZ. Podle o.z.o. byla podmínkou pro poskytnutí bolestného skutečnost, že poškozený o bolestné požádal³⁹ a toto požádání pak bylo považováno za konstitutivní náležitost tohoto nároku⁴⁰. V OZ 1950, OZ 1964 i v současném OZ ale vzniká nárok na náhradu újmy již samotným vznikem povinnosti nahradit újmu. Pro prvorepublikovou a rakouskou úpravu tedy bylo typické, že vyžadovala uplatnění nároku na bolestné poškozeným primárně z důvodu vlastního vzniku nároku na bolestné; jakmile tento nárok vznikl, byl převoditelný a přecházel na dědice. Z dnešního pohledu ale není k této konstrukci žádný důvod a i v Rakousku byla opuštěna⁴¹.

ii. Stávající stav

I přes shora uvedené závěry o polemičnosti výlučné vázanosti nároku na osobu poškozeného⁴² je nutno konstatovat, že tyto úvahy zaznívají doposud ojedinele. Převládající názory doktríny i judikatury vycházejí z vázanosti nároku na náhradu na osobu poškozeného. V rámci tohoto názoru pak je právo na náhradu újmy na zdraví právem, které je spjato s osobou věřitele a jeho smrtí zaniká (§ 2009 odst. 2 OZ). Toto právo pak podle ustanovení §1881 odst. 2 OZ⁴³ nelze ani postoupit. Obdobně je tomu i u práva na náhradu nemateriální újmy v případě zásahů do jiných osobnostních statků než zdraví. Jakmile ale dojde k uznání takového práva jako dluhu nebo k uplatnění u orgánu veřejné moci (soudu), stává se toto právo součástí pozůstalosti a je předmětem dědictví (§ 1475 odst. 2); v případě přechodu práva na dědice lze toto právo i postoupit (§ 1881 odst. 2).

Ustanovení § 1475 řeší ovšem výslovně problematiku dědické pozůstalosti a nedotýká se převoditelnosti předmětného práva za života poškozeného – zde se tedy uplatní ustanovení §1881

sein Entschädigungsanspruch erfüllt worden ist, verliert die mit der Geldentschädigung bezweckte Genugtuung regelmäßig ebenfalls an Bedeutung. Gründe, vom Fortbestehen des Geldentschädigungsanspruchs über den Tod des Verletzten hinaus auszugehen, bestehen unter diesem Gesichtspunkt im Allgemeinen mithin nicht.“

³⁹ Ustanovení § 1325 ve vztahu k bolestnému znělo: „Kdo poškodí někoho na těle, zapraví léčebné náklady poškozeného; nahradí mu ušlý nebo, stane-li se poškozený neschopen výdělku, také budoucně ucházející výdělek; a zaplatí mu na žádost kromě toho bolestné, přiměřené vyšetřeným okolnostem.“; podle ustanovení § 1325 ABGB: „... bezahlt ihm auf Verlangen überdies ein den erhobenen Umständen angemessenes Schmerzensgeld.“

⁴⁰ Sedláček, in ROUČEK, F. SEDLÁČEK, J. a kol. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl V.*. Praha: V. Linhart, 1935, str. 913

⁴¹ Šlo o přelomové rozhodnutí OGH 6 Ob 2068/96, kde se OGH vypořádal s problematikou nutnosti uplatnění nároku poškozeným a překonal doposud zastávanou tezi, že požádání ve smyslu § 1325 ABGB požádání má být považováno za konstitutivní náležitost nároku na náhradu bolestného: „Den Worten „auf Verlangen“ im § 1325 ABGB kommt keine eigenständige Bedeutung mehr zu.“

⁴² Viz výše

⁴³ „Nelze postoupit pohledávku, která zaniká smrtí nebo jejíž obsah by se změnou věřitele k tíži dlužníka změnil.“

odst. 2 OZ, které vylučuje postoupení pohledávky, která zaniká smrtí poškozeného, tj. právo na náhradu nemůže poškozený postoupit na jiného a to bez ohledu na skutečnost, zda toto právo bylo uznáno nebo uplatněno u soudu.

ZÁVĚR A ÚVAHA DE LEGE FERENDA

Osobně se domnívám, že stávající úprava není zvolena příliš šťastně a opakuje zahraniční pochybení, ze kterých jsme se naopak mohli poučit. Současně nedává stávající úprava jasnou odpověď na otázku po povaze práva na náhradu nemateriální újmy v případě zásahu do přirozených práv člověka a prostřednictvím ustanovení § 1475 odst. 2 OZ odpověď spíše zatemňuje.

Zejména v případech náhrad bolestného a ZSÚ se jeví jako vhodné opustit dosud zastávanou vázanost práva na náhradu nemajetkové újmy na zdraví na osobu poškozeného a přiznat nároku plnou převoditelnost (pohledávku by bylo možno postoupit) a umožnit přechod práva na náhradu újmy při ublížení na zdraví na dědice bez omezení stanoveného v ustanovení § 1475 OZ. V případě zásahů do ostatních osobnostních statků by naopak bylo vhodné v důsledku „výsostně osobního charakteru“ těchto nároků setrvat u výluky z jejich převoditelnosti a přechodu na dědice poškozeného.

Článek vznikl s podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace RVO: 68378122.

Referenční seznam:

- BRÜGGEMEIR, G., Haftungsrecht, Struktur, Prinzipien, Schutzbereich. Ein Beitrag zur Europäisierung des Privatrechts, Springer-Verlag Berlin Heidelberg, 2006,
- DANZL, GUTIÉRREZ-LOBOZ, MÜLLER, Das Schmerzengeld in medizinischer und juristischer Sicht, 9. Vydání, Manz, Wien, 2008
- DOLEŽAL, T., Jak odškodňovat nemateriální újmy na zdraví? Principy a východiska. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. Roč. 5, č. 2 (2015), s. 38-51. ISSN 1804-8137
- ROHMANN, G., Die Vererblichkeit des Schmerzensgeldanspruches. Eine rechtsvergleichende Untersuchung., Frankfurt, ALFRED METZNER VERLAG, 1968
- ROUČEK, F. SEDLÁČEK, J. a kol. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl V.* Praha: V. Linhart, 1935
- STRASSER, R., Der immaterielle Schaden im österreichischen Recht, Manz, 1964
- ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kolektiv *Občanský zákoník I, II*, 2. vydání, Praha 2009
- WALTER, U., Geschichte des Anspruchs auf Schmerzengeld, Ferdinand Schöningh, Wien, München, 2004
- ZEILER, R., Commentar über das allgemeine Bürgerliche Gesetzbuch für die gesamten Erbländer der österreichischen Monarchie, Bd. III,
- ZIMMERMANN, R., *The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition.*, Juta, Cape Town, 1992